

Ningú no s'ha ocupat de l'etimologia, llevat d'*AlcM*, que en dona una nota ben assenyada, constatant que és desconeguda i que les cites que n'aplega Du C. (III, 594c, s. v. *costellum*) no ens guien, perquè són meres llatinitzacions del mot romànic.

Per aquestes, i per dos exs. del PSW (II, 390a), veiem que el mot va ser occità ant.: *costel* apareix en un doc. del *Thalamus Parvus* de Montpeller (fi S. XIII) i en un del Gard de 1415; i les dades en baix llatí ens en donen cinc testimonis des de 1300 a 1348 (sense comptar a la del regne de Mallorca), que s'estenen almenys des d'Avinyó fins cap a Tolon (Mazaugues) i algun punt del Delfinat: igual que les nostres es refereixen sovint, tant o més que a malfactors, a infractors d'ordenances (carnissers, flequers...), o al dret feudal de plantar *costells* i forques; els estatuts de Marsella, que si no m'erro ja són del S. XIII, manen que «si hoc bannum solvere non poterit, fustigetur per civitatem vel ponatur en lo *costell*». Una sola vegada apareix una variant *crustellum*, en uns estatuts del bisbat de Coserans (gascó d'Arieja), de l'any 1280 (Du C. III, 632a) autoritzant «patibula, furcas *crustella* ponere», cosa que fa pensar a *AlcM* en el ll. CRUX, però el mateix Moll ja descarta que ací hi hagi cap pista d'origen veritable, sinó potser una influència d'etimologia popular;¹ d'altra banda és clar que és *crostel*- la forma alterada de *costel*-, pel mateix fet de ser tan rara, i per la facilitat d'explicar-la com una alteració, mera repercussió de líquida i afavorida pel veïnatge fonètic amb *crosta*, *crotz* 'creu', etc.

Sembla que ningú s'ha fixat, i això és la guia decisiva, en la solidaritat de *costell*, oc. *costel*, amb una variant que significa el mateix i, sense altra variació fonètica que la consonant inicial. Molt rara en català, però encara més documentada que l'altra en els textos romànics del migdia de França. D'aquest *postel* s'han recollit cinc o sis testimonis (PSW VI, 487; Rayn. IV, 617): «en senhal de senhoria hi plantet forcas et *postel*» en un doc. del S. XIII de la col·lecció Doa, i Levy n'hi afegeix d'altres de contingut ben semblant, i que si bé no puc datar exactament són dels Ss. XIII-XV (un del Tarn-e-Garona, Piquemal, de 1485) i ben localitzats, a Albi, Pàmias i Boques del Roine; la tradició viva que ens reporta el TdF, de l'antic *coustèu de Sisteroun*, prova que el mot s'usava fins al centre de Provença.

Ara bé l'etimologia de *postel* sí que és clara; és evidentment el mateix mot que el fr. ant. *postel*, fr. *poteau*: ja va entremig de les variants d'aquest en l'article rōstris 'pal', 'post', del FEW IX, 248b47-9, si bé Wartburg i els seus no li donen cap relleu ni fan cap esment de *costel* (allí ni enlloc de l'obra) ni s'adonen de tal sinonímia, ni se'ls ocorre la importància que té per a la investigació d'un mot tan important, inexplorat i conspicu en dues llengües romàniques i en les fonts del baix llatí.

Endemés dins el francès, ultra la llengua comuna, el tipus *postel/poteau* és un mot dels patuosos, de zona ben nòrdica —Normandia, Flandes, Picardia, Xampanya, amb extensions dialectals al SE. i SO.,⁶⁹

potser no totes autòctones, i avui propagat pel francès comú a tot l'Estat— i amb conservació poc modificada dels significats ja llatins 'pal', 'bastiment de porta', i en convivència amb els continuadors dels seu primitiu *POSTIS* que ha tingut vida més general pertot, sobretot en el sentit de les posts i taulons, que el mot i els seus derivats han mantingut també en català.

I també *postell* amb el sentit de 'costell' (= fr. *pilori*, cast. *picota*, al. *pranger*) degué arribar poc o molt fins a la nostra llengua, però no en tenim més que un testimoni en un *Flois Sanctorum* de 1528, hapax citat pel DAG. (no en les *VidesR*, on no sé trobar el passatge a què pugui correspondre, que pot ser un de tants d'afegits o radicalment canviats en aquelles versions tardanes).

Resta explicar el canvi de *postell* en *costell*. De tota manera és clar que ha de ser degut a encreuament o contaminació d'un mot de nissaga diferent. I es pot pensar en molts, perquè hi ha molts mots de sentit ben semblant que comencen per *c*-, i bastants que han designat precisament el *pilori*; al capdavant ja hauria pogut venir això de COLUMNA *colonda* car això és al capdavant la part grossa i més ferma del costell; en llengua d'oc només, ja hi ha tres noms del *pilori* mateix que comencen així i de tots tres es veuran dades en el TdF: *couloumbar*, *coulàs* i *carcan*, Du C. remet a un b. ll. *collistrigium*. Fins em sembla que aquesta munió de *cou*-, *ca*- no deixaria de contribuir a l'acció més evident i decisiva, si no l'única: la de l'homònim *costell* 'parany per a ocells', en el qual aquests pobres animals resten enclavats com el condemnat en el *pilori*.

Ja apareix en el saborós poema de JRoig: «en lo filat, / laços e brell, / en lo *costell*, / lexades plomes, / pardals, colomes / no hi tornen més» (*Spill*, 6592), un altre testimoni de StaCoQue, a. 1504, en *AlcM*, i algun altre en l'*InvC*, però en aquest sembla que es tracta d'un enginy de pesca, que citaré a propòsit de *NANSA*; i aquest és el sentit en què avui resta viu el mot en l'occità felibrenc: *coustèu*, llgd. *costel*, «piège pour prendre les oiseaux, formé de 2 côtes de charogne bandées en forme d'arc», que el TdF exemplifica en dos contemporanis, un collega seu de l'*Armanà Prouv.* i P. Bonnet felibre de Beucaire, i figura com a resposta de «piège» de l'*ALF* en el punt 863, del Gard. Aquestes dues «côtes», i l'«embarrat» que diu *AlcM*, són una de tantes aplicacions del mot *costella*, com les que detalla el mateix *AlcM* en els §§ 2-26 de l'article corresponent (cf. especialment §§ 13, 16); i per a més proves ací tenim un cast. *costilla* «trampa para cazar pájaros» que veiem en una cobla popular dels *Cantos* de Rdz. Marín (I, 273) i Toro explica en *RHi*. XLIX, 400. És clar que els dos mots se sumaren perquè, amb una coincidència tan gran en tot, la confusió era inevitable.

¹ Salta a la vista la impossibilitat, per raons no sols fonètiques, sinó morfològiques i per la història lèxica i espiritual de *crux*. Més ens podria guiar cap a un mot del llatí col·loquial que veiem en Petroni: